

*Wokół znaków i symboli. Herby, pieczęcie i monety na Pomorzu,
Śląsku i ziemi lubuskiej do 1945 roku,*
red. Agnieszka Chlebowska i Agnieszka Gut, Warszawa 2008, ss. 180

W 2006 roku z inicjatywy środowiska naukowego Uniwersytetu Szczecińskiego została zorganizowana konferencja naukowa na temat herbów, pieczęci i monet na Pomorzu, Śląsku i ziemi lubuskiej do 1945 roku. Plonem tej konferencji jest zbiór studiów opublikowany w 2008 roku, zawierający publikacje autorów z ośrodków naukowych Polski Zachodniej. Wciąż bardzo wiele zagadnień związanych z przeszłością tego terytorium (a zwłaszcza Pomorza Zachodniego) oczekuje na zbadanie. Najpopularniejszą chyba sferą zagadnień poruszaną w polskiej historiografii dotyczącej tego obszaru była historia polityczna. Jednak jej dawniejsze ujęcie było „skażone” przez obowiązującą wówczas polityczną wykładnię dziejów. Obecnie w wielu punktach domaga się ona korekt. Dobrze zatem się stało, że w omawianym opracowaniu podjęto problematykę trzech nauk pomocniczych historii – heraldyki, sfragistyki i numizmatyki – na terenie Pomorza Zachodniego, ziemi lubuskiej i Śląska. Są to bowiem dziedziny, które w minionych dziesięcioleciach, w odniesieniu do tych terytoriów, również nie były zbyt popularne.

W omawianym wydawnictwie widoczna jest przewaga artykułów dotyczących terytorium Pomorza Zachodniego, natomiast cztery dotyczą obszaru Śląska i tylko jeden – ziemi lubuskiej. Zbiór studiów otwiera artykuł Agnieszki Gut, która omawia polski stan badań nad heraldyką i sfragistyką zachodniopomorską po II wojnie światowej. Polskie badania nad tymi zagadnieniami na dobre rozpoczęły się dopiero pod koniec lat 50. XX wieku, co było w głównej mierze spowodowane sytuacją polityczną w Polsce. Przez długi czas najważniejsze znaczenie dla tych dyscyplin na Pomorzu Zachodnim miały opracowania Mariana Gumowskiego. Duży wkład w badania nad sfragistyką i heraldyką tego terytorium włożył także Kazimierz Bobowski. Dopiero w ciągu ostatnich kilkunastu lat w sposób znaczący wzbogacił się zasób istotnych publikacji dotyczących heraldyki i sfragistyki zachodniopomorskiej. Wciąż jednak, jak podkreśla A. Gut, istnieją poważne luki w polskim stanie badań nad heraldyką zachodniopomorską, zwłaszcza rycerską i państwową. Natomiast, jak dalej stwierdza Autorka, najbardziej zadowolająco przedstawiają się badania w zakresie heraldyki samorządowej. Autorka wskazała na potrzebę rozszerzenia podstawy źródłowej i konieczność prowadzenia systematycznych badań nad heraldyką Pomorza Zachodniego.

Tomasz Rembalski w swym komunikacie uporządkował i uściślił informacje o herbie dziedziców średniowiecznej Gdyni – rodzinie Rusocińskich, stwierdzając, że herb ten przedstawiał wspiętego lwa w koronie.

Interesujący przyczynek do mało znanej heraldyki szlacheckich rodów pomorskich przedstawiła Agnieszka Chlebowska. Na podstawie materiałów źródłowych

dotyczących rodziny von Bonin, zawierających między innymi protokoły ze zjazdów rodzinnych, omówiła ona kwestię ujednoczenia herbu tej rodziny na przełomie XIX i XX wieku. Działalność taka służyła integracji rodziny, uświetnieniu i podkreśleniu dawności jej pochodzenia.

Paweł Gut w swoim artykule scharakteryzował zbiór sfragistyczny z Archiwum Państwowego w Szczecinie zawierający kilkaset tłoków pieczętnych sądów patrymonialnych z prowincji Pomorze. Jest to ciekawy przyczynek do funkcjonowania jurysdykcji patrymonialnej. Autor omówił materiał sfragistyczny, zwracając uwagę głównie na wizerunki napieczątne i ich symbolikę. Podkreślił ich wartość jako źródła historii państwa i prawa i wskazał na duże możliwości badawcze, jakie one przynoszą; tego rodzaju źródła sfragistyczne nie były bowiem dotąd dobrze rozpoznane w nauce.

Z kolei Jarosław Łuczyński omówił dekoracje heraldyczne na kilkunastu mapach pruskich z okresu XVI-XVIII wieku. Autor doszedł do wniosku, że herby przedstawione na tych zabytkach kartograficznych pełniły przeważnie funkcje dydaktyczno-dokumentacyjną, informacyjną, dekoracyjną, a także – co jest wyraźnie widoczne w herbach książęcych – funkcję ideową.

Szlacheckim pieczęciom na Śląsku poświęcili swoje artykuły Marek L. Wójcik i Wojciech Strzyżewski.

M.L. Wójcik skupił uwagę na sfragistyce śląskiego rycerstwa, charakteryzując typowe dla Śląska pieczęcie hełmowo-klejnotowe. Autor dokonał skrótovej systematyki symboliki napieczątnej, wyjaśnił symbolikę takich elementów heraldycznych jak hełm, klejnot i ich znaczenie jako pewnych identyfikatorów.

W. Strzyżewski, opisując wczesnonowożytną pieczęć szlachecką w księstwie głogowskim, dokonał podstawowej systematyki pieczęci szlacheckich oraz omówił jej główne cechy, czyli kształt, wielkość, materiał pieczętny oraz typologię wizerunków napieczątnych.

Na szczególne podkreślenie zasługują trzy artykuły omawiające zbiory cennych źródeł, jakimi są pieczęcie cechowe. Pierwszy z nich, autorstwa Marcina Majewskiego, dotyczy zbioru odcisków stargardzkich pieczęci cechów i gildii powstałego w 1618 roku, a zawartego w zespole Archiwum Księżąt Szczecińskich, przechowywanym w Archiwum Państwowym w Szczecinie. Artykuł zawiera katalog i fotografie tych odcisków pieczętnych.

Podobny w treści jest artykuł Agnieszki Tomaszewskiej, która omawia ikonografię pieczęci cechowych z XV-XIX wieku znajdujących się w zbiorach Muzeum Narodowego w Szczecinie. Pochodzą one z miast dawnego Księstwa Pomorskiego i Nowej Marchii.

Bardzo wartościowe pod względem źródłowym jest opracowanie autorstwa Tomasza Kałuskiego, który omówił materiał archiwalny zawierający pieczęcie cechowe z terenu księstwa głogowskiego, a znajdujące się w zasobie Archiwum

Państwowego w Zielonej Górze. Czytelnik może zapoznać się ze zmiennymi losami tych archiwaliów oraz dowiedzieć się ile pieczęci, jakich cechów i z których ośrodków księstwa głogowskiego zachowało się w zbiorach zielonogórskiego archiwum.

Omawiany zbiór studiów zawiera dwa artykuły dotyczące numizmatyki, a dokładniej wymowy symboli przedstawianych na monetach średniowiecznych. Artykuł Genowefy Horoszko dotyczy wizerunków i ich wymowy na XII-wiecznych denarach zachodniopomorskich odkrytych przez archeologów w Cedyni. Zespół ten zawiera 32 monety, bite głównie przez książąt Bogusława I i Bogusława II. Wizerunki tych denarów są zawarte w katalogu uzupełniającym artykuł.

Przedmiotem rozważań Ilony Matejko stały się treści ideowe związane z symbolami władzy i *sacrum* na kwartnikach śląskich. Wartościowa moneta, jaką były kwartniki bite w kilku miastach śląskich i wielkopolskich, stała się, jak pisze Autorka, swoistym „*mass medium* umożliwiającym przekaz zakodowanych w nich informacji, a przede wszystkim przekonani panującego”.

W omawianym tomie jedynym artykułem dotyczącym sfragistyki ziemi lubuskiej jest opracowanie Marka Golemskiego i Andrzeja Wałkowskiego, którzy poświęcili uwagę koroboracjom i pieczęciom przy dokumentach wystawianych przez biskupów lubuskich. Autorzy zbadali ich przydatność dla odtworzenia biografii biskupów, dochodząc do oczywistego skądinąd wniosku, że jest to materiał niepełny i na jego podstawie nie da się napisać biogramów biskupów. Wydaje się, że pieczęcie i koroboracje więcej mówią o pozycji i działalności biskupstwa, kancelarii i jej organizacji, niż o wątkach biograficznych.

Na podkreślenie zasługuje to, że wiele artykułów, zamieszczonych w omawianej publikacji, posiada charakter źródłowy, dzięki czemu mogą one służyć jako punkt wyjścia do badań dla innych historyków. Mają one zatem duży walor informacyjny i metodologiczny.

Joanna Karczewska